

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ, ΕΛΒΕΤΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

Τοῦ Πρεσβυτέρου
ΧΡΙΣΤΟΥ ΒΟΥΡΓΙΑ

καί τῆς Πρεσβυτέρας
ΣΩΤΗΡΟΥΛΛΑΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ - ΒΟΥΡΓΙΑ.

(Συνέχεια ἀπό τή σελ. 128 τοῦ προηγούμενου τεύχους)

Β'.

Στήν προσπάθειά μας νά ἐξετάσουμε τό θέμα τῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς σχετικά μέ τή θρησκευτική ἀγωγή στίς χῶρες πού μᾶς ἀπασχόλησαν στή μελέτη μας, ἀπαραίτητη θεωροῦμε τήν ἀναφορά σέ ὀρισμένα σημαντικά ἱστορικο-θρησκευτικά γεγονότα, τά ὁποῖα πιστεύουμε, ὅτι ἐπηρέασαν σέ μεγάλο βαθμό τήν ἐξελικτική πορεία τοῦ Θρησκευτικοῦ Μαθήματος στίς χῶρες αὐτές.

Τό πρῶτο σημαντικό γεγονός εἶναι ἡ θρησκευτική μεταρρύθμιση, πού συντελέστηκε στά μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα ἀπό τό Λούθηρο καί κατόπιν ἀπό τόν Καλβίνο. Οἱ ιδέες τους φαίνονται νά ἔχουν ἐπηρεάσει μέχρι σήμερα ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλβετίας, ἀφοῦ ἐκεῖ κατέφυγε ὁ Καλβίνος γιά νά ἀποφύγει τήν τιμωρία τῶν γαλλικῶν ἀρχῶν γιά τίς ριζοσπαστικές ιδέες του.

Περνοῦμε σιγά - σιγά στό 18ο αἰῶνα πού σημάδεψε τήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας ὁλόκληρης: α) μέ τό Κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅπου προβάλλεται ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου

καί διεκδικείται ή ισότητα τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντι στό Νόμο καί β) μέ τή Γαλλική Ἐπανάσταση, πού κατόρθωσε νά διαδώσει στήν Εὐρώπη τίς δημοκρατικές ιδέες τῆς ἐλευθερίας, τῆς ισότητος καί τῆς ἀδελφοσύνης.

Στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα προβάλλει τό γεγονός τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης (1821), πού ἐπέφερε τήν ἐλευθερία στόν ἑλληνικό λαό, πού ἦταν γιά αἰῶνες ὑπόδουλος στόν τουρκικό ζυγό (Μπουζάκης, 1990).

Μετά ἀπό τή σύντομη αὐτή ἀναφορά μας στά βασικότερα ιστορικοθρησκευτικά γεγονότα πού ἐπηρέασαν, σύμφωνα μέ τή γνώμη μας, τήν πορεία τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, θά ἐπιχειρήσουμε μιά συγκριτική ἀντιμετώπιση τῆς ἐκπαιδευτικῆς πολιτικῆς γιά τό θέμα τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς στίς τρεῖς χῶρες πού μελετοῦμε.

Στή Γαλλία, μιά χώρα μέ κατεξοχήν φιλελεύθερες ιδέες, δέν θά ἦταν δυνατό νά «περιοριστεῖ» ή ἐλευθερία τοῦ ατόμου μέ τή διδασκαλία τοῦ Θρησκευτικοῦ Μαθήματος.

Ὡστόσο στήν Ἀλσατία τό Θρησκευτικό Μάθημα παρέχεται ἀπό τά κρατικά σχολεῖα σέ ἡλικία 4-18 ἐτῶν. Τοῦτο ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ή ἐπαρχία τῆς Ἀλσατίας ἦταν προσαρτημένη στή γειτονική Γερμανία μετά τήν ἥττα τῶν Γάλλων, στό γαλλογερμανικό πόλεμο (1870), μέχρι καί τή λήξη τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

Ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ Διαφωτισμοῦ καί τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς του ἀπό τή Γαλλική Ἐπανάσταση, καθώς καί τῆς ραγδαίας ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας σέ μιά χώρα καθάρᾳ βιομηχανική, ἦταν ή περιθωριοποίηση τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ ρόλου τοῦ κλήρου στήν παιδεία καί γενικότερα στήν κοινωνία. Ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν ἐξοβελίστηκε καί παρέμεινε ὡς κατηχητικό μόνο ἔργο τῶν ἐνοριῶν. Τό Κράτος ἐνδύθηκε ἀπόλυτα λαϊκό χαρακτήρα. Αὕτη εἶναι ή γενικότερη κατάσταση, ή ὁποία ἐπικρατεῖ ἀκόμη καί σήμερα στήν Εὐρώπη. Ἡ μόρφωση τοῦ «χριστιανοῦ ἀνθρώπου» στή Δύση δέν ἀποτελεῖ πλέον στόχο οὔτε τῆς κρατικῆς οὔτε τῆς ιδιωτικῆς παιδείας, γιατί ὁ βασικός στό-

χος είναι ή δημιουργία «άνθρωπιστών». Για τό λόγο αυτό στή Δύση έπήλθε πλήρης διαχωρισμός Έκκλησίας καί Κράτους, μέ άπώτερο αποτέλεσμα ή θρησκευτική πίστη νά κρίνεται ως υπόθεση άπόλυτα άτομική καί ή Έκκλησία ίδρυμα ιδιωτικού δικαίου.

Η έμφαση αντίθετα δόθηκε άπό νωρίς στήν επαγγελματική καί τεχνική κατάρτιση πού θά βοηθοῦσε άπό τή μιá στήν έξασφάλιση επαγγέλματος καί άπό τήν άλλη στήν προώθηση τής βιομηχανικής προόδου. Τήν άποψη αυτή έπιβεβαιώνει καί ό Joughin (1974), ό όποιος σέ παράθεση σημαντικών μεταβολών στήν παιδεία αναφέρει συγκεκριμένα: «Η πρώτη άπ' αυτές (μεταβολές) προβλέπει τή διδασκαλία μαθημάτων, έτσι ώστε ό κάθε σπουδαστής νά έχει ένα ευρύ περιθώριο έπιλογής τής επαγγελματικής καί τεχνικής σταδιοδρομίας του, πού νά έναρμονίζεται μέ τίς ανάγκες του σημερινού κόσμου» (σ. 169).

Τά σχολεία γίνονται φορείς χρησιμοθηρικών καί όρθολογιστικών αντιλήψεων μέ κύριο στόχο τά οικονομικά όφέλη υπακούοντας στίς έπιταγές του νόμου τής άγοράς καί τής ζήτησης (Ball, 1994). Κατά συνέπεια άφήνουν στό περιθώριο τίς άνθρωπιστικές σπουδές πού διαμορφώνουν τό χαρακτήρα καί τήν προσωπικότητα του ανθρώπου καί τόν έτοιμάζουν νά αντιμετώπισει τίς κοινωνικές δομές στό σύνολό τους. Έπισημαίνουν χαρακτηριστικά οι Blackledge καί Hunt (1995): «Τά σχολεία λειτουργοῦν μέσα στά πλαίσια προϋποθέσεων καί όρίων πού τίθενται άπό τήν ευρύτερη κοινωνία. Τελικά, ή οικονομία είναι ό άπώτατος καθοριστικός παράγοντας» (σ. 244).

Ούτε τής Έλβετίας τό αναλυτικό πρόγραμμα περιλαμβάνει τό Θρησκευτικό Μάθημα. Είναι ένα κράτος ά-θρησκευτικό, έπηρεασμένο τόσο άπό τή Γαλλική Έπανάσταση όσο καί άπό τή μεταρρύθμιση του Καλβίνου. Ένας άλλος άνασταλτικός παράγοντας για τήν προσφορά θρησκευτικής άγωγής είναι καί τό γεγονός ότι ή χώρα είναι διαχωρισμένη σέ καντόνια, πού τό καθένα έχει τή δική του κυβέρνηση, ή

όποια είναι υπεύθυνη και για τή δική της παιδεία.

Τό όλο έργο τής θρησκευτικής άγωγής έπωμίζονται οί κατ'ά τόπους Έκκλησίες. Τό πρόγραμμα τους άποτελεί βασικά κατήχηση στή δική τους θρησκεία: ρωμαιοκαθολική, προτεσταντική, όρθόδοξη. Ή συμμετοχή στό πρόγραμμα αυτό τών Έκκλησιών είναι ιδιαίτερα αύξημένη τά τελευταία χρόνια. Αυτό, σύμφωνα μέ τό Θεοφιλέστατο Χωρεπίσκοπο Τριμυθοῦντος κ. Βασίλειο Καραγιάννη, άποδεικνύει, ότι μέσα στή συνείδηση τοῦ έλβετικοῦ λαοῦ θεωρεΐται ως ύποχρεωτική ή θρησκευτική άγωγή.

Έπιπρόσθετα, για τά Έλληνόπουλα τής Έλβετίας ύπάρχει και μία άλλη ευκαιρία. Στά έλληνικά σχολεία, τά όποια λειτουργοῦν μία - δύο φορές τή βδομάδα άπογευματινά και ένώ δέν περιλαμβάνεται στό πρόγραμμά τους ή διδασκαλία τών Θρησκευτικῶν, παρέχεται μισή ώρα κάθε βδομάδα για διδασκαλία τους άπό τούς ιερείς τών ένοριῶν, μέ πρώτη πάντα προσπάθεια τή διατήρηση τής όρθοδόξου ταυτότητας.

Στήν Ελλάδα, όπως και στήν Κύπρο, τό Θρησκευτικό Μάθημα είναι ύποχρεωτικό άπό 6-18 έτών. Παρέχεται δωρεάν σέ κρατικά σχολεία, όπου ή φοίτηση είναι και αυτή ύποχρεωτική. Παρατηρεΐται μία σημαντική διαφοροποίηση σέ σχέση μέ τίς άλλες χώρες πού εξετάζουμε. Πουθενά δέν αναφέρεται ό όρος «δικαίωμα άπαλλαγής», άφού δέν ύπάρχει τέτοια ανάγκη.

Οί στόχοι τοῦ Θρησκευτικοῦ Μαθήματος θεωροῦνται άπό τούς πρωταρχικούς στό Άναλυτικό Πρόγραμμα τών χωρῶν. Τό περιεχόμενο τοῦ Θρησκευτικοῦ Μαθήματος βασίζεται ως επί τό πλεΐστον στή διδασκαλία τής Όρθόδοξης Πίστης. Στό Γυμνάσιο, όμως, και στό Λύκειο γίνεται αναφορά και σέ βασικές θέσεις άλλων θρησκευμάτων, πού συγκρίνονται πάντα μέ τήν Όρθόδοξη Διδασκαλία.

Τό γεγονός αυτό δέν μάς ξενίζει καθόλου. Ό έλληνικός λαός, ιδιαίτερα μετά τήν άπελευθέρωσή του, άναγνώρισε τό ρόλο τής Έκκλησίας στα έθνικά δρώμενα, ως πνευματικής και συνεκτικής δύναμης τοῦ τόπου. Για τό νεοσύστατο Κρά-

τος δέν υπήρχε καλύτερη επιλογή παρά διά μέσου τῆς παιδείας νά ἐξέλθουν ἠθικοὶ πολῖτες καὶ πατριῶτες. Ἐδωσε, δηλαδή, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἔμφαση στὰ Ἑλληνοχριστιανικά ἰδεώδη. Τονίστηκε ἐξαρχῆς ἡ σημασία τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς παιδείας. Ἡ μεγάλη αὐτὴ πνευματικὴ κληρονομιά ἀποτελοῦσε «καύχημα ἐθνικό», διαβάζουμε στὴν ἐγκυκλοπαίδεια Ἑλλάδα - Ἱστορία καὶ Πολιτισμός. Ὁ Πολυχρονόπουλος (1980) ἐπισημαίνει πὺς μετὰ τὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου δόθηκε ἔμφαση «στὴ φρονηματιστικὴ διαδικασία ἐπιρροῆς μὲ τὴ διδασκαλία τῆς ὀρθόδοξης πίστεως, τὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἐνότητα καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ ἐθνικοῦ συναισθήματος» (σ. 318).

Δέν ἔπαισαν ὥστόσο οἱ ἀντιδικίες ἀπὸ τοὺς φρονούντες τὰ ἀντίθετα. Ὁ Περσιάνης (1996) ἀναφέρεται στὸ χαρακτηρισμὸ πού δίνουν οἱ ἀντιφρονούντες στὰ ἠθικοδιδασκτικά κείμενα, πού τὰ θεωροῦν ὡς «ὀδηγοῦντα στὸ δογματισμὸ καὶ στὴν κατήχηση, καὶ ἡ ἀξιοποίησή τους ὀδηγεῖ σὲ πλύση ἐγκεφάλου» (σ. 96).

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης Ἀλέξανδρος Χριστοφόρου, σὲ συνέντευξη, πού μᾶς παραχώρησε ἐκ μέρους τοῦ Διευθυντῆ Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης, μᾶς ἀνέφερε, ὅτι τὸ Κυπριακὸ Κράτος μπορεῖ γιὰ ὅλες τίς ομάδες - μειονότητες, πού ἔχουν διαφορετικὸ δόγμα, νά ἀναλάβει τὰ ἐξοδα τῆς διδασκαλίας τοῦ δόγματός τους στὰ παιδιά τους - ἀφοῦ δέν θὰ διδαχθοῦν τὸ δόγμα τους στὸ ἐπίσημο σχολεῖο. «Ἡ Μαρωνικὴ κοινότητα ὑποβάλλει κάθε χρόνο στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ἓνα κατάλογο μὲ ὅλους τοὺς κατηχητές, οἱ ὁποῖοι διδάσκουν σὲ τακτὸ χρόνο τὸ δόγμα τῆς στὰ παιδιά, κάνοντας κατηχητικό, καὶ πληρώνονται ἀπὸ τὸ Κράτος».

Μά καὶ στὸ θέμα τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς στὸ δημοτικὸ σχολεῖο σίγουρα χρειάζονται κάποιες διορθωτικὲς παρεμβάσεις. Σὲ ποιούς τομεῖς μπορεῖ νά ἐστιαστοῦν; Καὶ πάλι ὁ Ἀλ. Χριστοφόρου μᾶς ἀνέφερε, ὅτι τὸ πρόσωπο τοῦ διδάσκοντος ἐκπαιδευτικοῦ εἶναι σημαντικὸς παράγοντας γιὰ τὴ διαμόρ-

φωση τοῦ ἥθους, μορφωτικοῦ, ἐθνικοῦ καί θρησκευτικοῦ. «Αὐτός πού διδάσκει πρέπει νά ἔχει κλίση, χαρακτήρα καί εἰδικό ἐνδιαφέρον γιά τό μάθημα. Πρέπει νά γνωρίζει καί νά χρησιμοποιοῖ διάφορες μεθόδους, ὥστε νά δημιουργεῖ τό κατάλληλο κλίμα στήν τάξη, καί μέσα - δραστηριότητες, ὅπως ἱστορίες, τραγούδια, ποιήματα, ἐπετειακά θέματα». Ὁ Στ. Φωτίου, στή συνέντευξή του, ὑποστηρίζει αὐτή τή θέση λέγοντας πώς στό χωρο τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλά καί τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παράδοσης, ἡ ἀγωγή ἦταν πάντα μιά σχέση διδάσκοντος καί διδασκόμενου. «Αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι ὁ συγκεκριμένος διδάσκων νά ξέρεي πώς διδάσκει, νά γνωρίζει τό περιεχόμενο καί περισσότερο νά τό κάνει μέ τή θέλησή του».

Οἱ θέσεις αὐτές προϋποθέτουν ὅπωςδήποτε τήν παροχή ἐλευθερίας στήν ἐπιλογή τῆς μεθόδου, πού θά χρησιμοποιήσῃ ὁ δάσκαλος, καί βρίσκουν ἀπόλυτα σύμφωνο τό Hull (1996), πού ἐπισημαίνει, ὅτι ἡ μέθοδος διδασκαλίας δέν καθορίζεται. «Ἐναπόκειται στήν εὐελιξία καί ἐπαγγελματικότητα τοῦ δασκάλου» (σ. 173).

Πέρα, ὅμως, ἀπό τήν ἐγκυκλοπαιδική γνώση ἐπιδιώκεται καί ἡ βιωματική ἐμπειρία μέ τή συστηματική συμμετοχή στή λατρευτική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Κατά τό Louks (1965), βασικός στόχος τοῦ μαθήματος εἶναι νά ἀποκτήσῃ τό παιδί θρησκευτικά βιώματα, μέσα ἀπό τήν καθημερινή κοινωνική ἐμπειρία του.

Ἕνας ἄλλος σημαντικός παράγοντας εἶναι νά γίνῃ τό μάθημα εἰδικότητα. Πρέπει νά ὀδηγηθοῦμε σέ συμβούλους ἀντί ἐπιθεωρητές γιά νά δώσουμε τό μήνυμα, ὅτι τό κάθε μάθημα ἔχει τή δική του ἰδιαιτερότητα. Ἀκόμα καί ὁ κάθε σύμβουλος, πού θά εἶναι εἰδικός στόν τομέα του, θά ἔχει περισσότερες γνώσεις γιά τό μάθημα καί θά ἐργάζεται μέ περισσότερο ζῆλο.

Ἡ ἐκπαίδευση, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ρουσάκης (Καζαμία, 1982), τείνει ἀπό τή φύση της νά εἶναι ἐθνοκεντρική. Καί σάν τέτοια σίγουρα δέν μποροῦσε νά ἀπέχει ἀπό τίς ἀρχές

καί τίς ἀξίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί κατὰ συνέπεια τοῦ Χριστιανισμοῦ (Καζαμία, 1995).

Ἡ θρησκευτική συνείδηση καί ἡ ἐθνική ταυτότητα εἶναι δύο ἔννοιες ἀναπόσπαστες κι ἀδιαίρετες στή συνείδηση τοῦ Ἑλληνα. Ὡς θυμηθοῦμε ἐδῶ τό παραβολικό παράδειγμα τοῦ τιτάνα τοῦ πνεύματος Μ. Βασιλείου. Παρομοιάζει ὁ Μ. Βασίλειος τόν Ἑλληνισμό καί τό Χριστιανισμό μέ ἓνα δέντρο, ὅπου ὁ Ἑλληνισμός ἀποτελεῖ τό φύλλωμα καί ὁ Χριστιανισμός τόν καρπό. Χωρίς τό φύλλωμα, λέει, δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει καρπός. Μά κι ἂν ὑπάρξει, σίγουρα δέν θά ἔναι εὐπαρουσίαστος οὔτε εὐγευστος. Χωρίς, ὅμως, τόν καρπό, τό δέντρο ὅσο ὁμορφο κι ἂν εἶναι δέν θά ἔχει ὁλοκληρώσει τό σκοπό του, τήν καρποφορία.

Οἱ «σύγχρονες», ὅμως, ιδέες φαίνεται νά δίνουν μιά καθαρά ὠφελιμιστική διάσταση στή ζωή. Ἀπαιτοῦν ἐκσυγχρονισμό τῆς ἐκπαίδευσης. Πολύ ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Μπουζάκης (1990), ὅτι «αὐτό πού ἐπιδιώκεται (ἀπό τήν ἐκπαίδευση) εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας καί τῶν ἀνθρώπινων πόρων μέ ἀπώτερο στόχο τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη μιᾶς χώρας» (σ. 65). Κι ἂν προσθέσουμε στίς ἀπόψεις αὐτές τό μεγάλο ἀνταγωνισμό πού ὑπάρχει σήμερα στό οἰκονομικό πεδίο - ἀφοῦ ἡ Ἑλλάδα εἶναι μέλος τῆς Ε.Ε. - ἴσως νά καταλήγαμε στό συμπέρασμα, ἐξετάζοντας ἐπιφανειακά τό θέμα, ὅτι κύριος σκοπός τῆς παιδείας πρέπει νά εἶναι ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη τῆς χώρας.

Ὁ Θεοδώρου (1992), ὅμως, Καθηγητής στή Θεολογική Σχολή Ἀθηνῶν, κρούει τόν κώδωνα τοῦ κινδύνου γιά ἀφανισμό τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας τοῦ Ἑλληνα - Εὐρωπαίου πολίτη καί τονίζει ἐμφαντικά: «Ὁ Ὁρθόδοξος Ἕλληνας homo europaeus πρέπει νά ἔχει εὐαίσθητα πνευματικά ραντάρ, ἐπαγρύπνηση, θωράκιση καί κριτική ἐκλεκτική σκέψη, τήν ὁποία θά ἐνισχύει μέ ἀντισώματα τῆς ἐλληνοχριστιανικῆς πνευματικῆς ζωῆς» (σ. 224).

Τίς θέσεις αὐτές γιά τή σχέση καί τή σημασία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξαίρει καί ὁ Χωρεπίσκοπος

Τριμυθοῦντος Βασίλειος Καραγιάννης (1997), ἐπισημαίνοντας χαρακτηριστικά: «Ὁ μὲν Χριστιανισμός ἀξιοποίησε θετικά τίς πολιτιστικές ἀξίες τοῦ Ἑθνους γιὰ τή μετάδοση τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου, τό δέ Ἑθνος συμπορεύθηκε ἱστορικά μέ τό Χριστιανισμό γιὰ τήν ἀνάπτυξη καί ἱστορική του πραγμάτωση» (σ. 119).

Σέ σχετική μας ἐρώτηση ὁ Ἄλ. Χριστοφόρου μᾶς ἀπάντησε, ὅτι τό 1996 σέ ἓνα συνέδριο τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης στή Γερμανία, χῶρες, ὅπως ἡ Γαλλία, προσπάθησαν νά ποῦν, ὅτι πρέπει καί ἡ Κύπρος νά ὀδηγηθεῖ στήν κατεύθυνση τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Θρησκευτικοῦ Μαθήματος ἀπό τό ἀναλυτικό πρόγραμμα. Στήν πρόταση αὕτη ἐξήγησε, ὅτι ἡ γεωγραφική θέση τῆς Κύπρου, ἀφοῦ βρισκόμαστε σέ μιὰ περιοχή πού περιβαλλόμαστε ἀπό ἰσλαμικά - μουσουλμανικά κράτη μέ φανατισμό, ἐπιβάλλεται ἡ διδασκαλία τῆς θρησκείας μας. Τά παιδιά τῶν ὁμογενῶν μας στόν Καναδά νιώθουν Ἕλληνες - παρόλο πού ἡ γλῶσσα τους εἶναι ἡ Ἀγγλική - ὅσο εἶναι συνδεδεμένα μέ τό δόγμα, τή θρησκεία, τήν Ἐκκλησία. Καί τελειώνοντας ἀναφέρει, ὅτι πρέπει νά ἐκλείψει ὁ θρησκευτικός φανατισμός, ἀλλά νά ὑπάρχει ἀλληλοσεβασμός ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί νά διδάσκονται τά Θρησκευτικά στά σχολεῖα. Ὁ Στ. Φωτίου προβληματίζεται σοβαρά πάνω στό θέμα, τονίζοντας ἐμφαντικά: «Ὅλοι δέν ἔχουμε τό ἴδιο πολιτιστικό πλαίσιο, ἄρα δέν μποροῦμε νά συνυπάρχουμε. Ἡ Θεολογία λέγει, ὅτι τό πολιτιστικό πλαίσιο πρέπει νά ὑπάρχει. Ξεκινᾷ ἀπό τό δόγμα τῆς Ἀγίας Τριάδας. Ὑπάρχει προσωπική ἐτερότητα, δηλαδή τό πρόσωπο τοῦ καθενός εἶναι ἕτερο, παραμένει μοναδικό καί ἀνεπανάληπτο. Τήν ἴδια, ὅμως, στιγμή κάθε πρόσωπο βιώνει αὐτό πού λέμε ὁμοούσιο». Τό ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπό εἰσηγητική ἐκθεση στή Βουλή τῶν Ἑλλήνων ἐνισχύει τήν ἄποψη περί ἠθικῶν - ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν: «Τό Ἑλληνικό Ἑθνος εὐρίσκεται εἰς τήν πορείαν τῶν ἠθικῶν ἀγώνων καί πνευματικῶν ἐπιτευγμάτων ὅλων τῶν λαῶν, διά τῆς ἀνανεούμενης ἀνθρωπιστικῆς του παραδόσεως, τοῦ κλασσικοῦ καί τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Καί συνεχίζει:

«Ἀνέκαθεν ἐπίστευα ὅτι ἡ εἰδίκευσις πρέπει νά ὀρθωθεῖ σέ πολύ πλατεῖαν βάσιν γενικῆς μορφώσεως».

Πρέπει ἐδῶ νά κάνουμε τό ἐξῆς ξεκαθάρισμα πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων: Ἡ ἐλληνοχριστιανικὴ παιδεία δέν ἀντιμάχεται τὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη οὔτε τὴν εἰδικευμένη γνώση γιὰ ἐπαγγελματικὴ κατάρτιση καὶ οἰκονομικὴ ἀνέλιξη. Ἐνδιαφέρουσες πράγματι εἶναι καὶ οἱ ἀπόψεις τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ Παιδείας Χρυσόστομου Σοφιανοῦ γιὰ τό ζωντανό περιεχόμενο τῆς Παιδείας μας. Λέει χαρακτηριστικά: «Ἡ παιδεία μας μένει πιστὴ στὰ ιδεώδη καὶ τίς ἀξίες τῆς ἐθνικῆς μας παράδοσης καὶ στὰ διδάγματα καὶ τίς ὑποθήκες τῆς μακραίωνης Ἱστορίας καὶ Θρησκείας μας. Ἡ παιδεία μας ἔχει ξεπεράσει τὴν τυπολατρία καὶ τὴ στείρα προσκόλληση στό παρελθόν καὶ δίνει ἔμφαση στὴν οὐσία καὶ τό ζωντανό περιεχόμενο τῆς ἐλληνικῆς πολιτιστικῆς δημιουργίας».

Κλείνουμε τό θέμα μας παραθέτοντας τίς πολύ οὐσιώδεις θέσεις τοῦ Χωρεπισκόπου Τριφυθοῦντος ὡς πρὸς τίς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς μας: «Ἐμεῖς ἔχουμε νά προτάξουμε σ' ὅλες αὐτές τίς προκλήσεις τὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ παράδοσή μας, καθὼς καὶ τὸν πολιτισμό μας μέ ὅλες τίς ιδιαιτερότητές του. Εἶναι ἓνας ἀνθρώπινος πολιτισμός, πού μέτρο ἔχει τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι τοῦ ἀνθρώπου οἰκονομικῆς μονάδας καὶ καταναλωτῆ τῆς τεχνολογίας τῶν δυτικότροπων κοινωνιῶν. Πρὸς ἐπίτευξη τῶν στόχων αὐτῶν πρέπει νά χρησιμοποιηθοῦν καὶ τὰ κατάλληλα ἐργαλεῖα. Δέν προβάλλουμε τὸν πολιτισμό καὶ τὴ χριστιανικὴ ὀρθόδοξη ταυτότητά μας ὡς παρελθοντολογία, ἀλλὰ ὡς πρόταση ζωῆς».

Μόνο μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια τῆς διατήρησης τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς μας ταυτότητας, ἀλλὰ συνειδητοποιώντας ταυτόχρονα τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀντιμετώπιση τῶν σύγχρονων ἀπαιτήσεων, θά μπορέσουμε νά ἐπιβιώσουμε στὶς συνεχῶς μεταβαλλόμενες συνθήκες τοῦ 21ου αἰώνα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Οι εκπαιδευτικοί θεσμοί της Ευρώπης, πού αρχικά είχαν κατά βάση θρησκευτικό χαρακτήρα, μέ την πάροδο τών αιώνων πήραν κοσμικό χαρακτήρα. Ή έμφαση στην ιδέα της αξιοπρέπειας και της ισότητας τών ατόμων οδήγησε τελικά στην αντίληψη για γενική εκπαίδευση. Ή οργάνωση τών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αλλά και αυτή ή εκπαιδευτική όρολογία, γεννήθηκαν στην Ευρώπη.

Ή Ρωμαιοκαθολικισμός από τή μιά μέ την έπιβολή πειθαρχίας στις ιδέες του και μέ τή χρήση βίας πολλές φορές (Ίερά Έξέταση) οδήγησε σέ αντίδραση - διαμαρτυρία και τή δημιουργία ενός νέου κόσμου, του προτεσταντικού. Ή Προτεσταντισμός, όμως, στην προσπάθειά του νά ξεφύγει από την καταπίεση του Ρωμαιοκαθολικισμού έφτασε στά άλλα άκρα, της πλήρους έλευθερίας.

Ή ραγδαία βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη πού θεωρείται ίσως ως τό σημαντικώτερο έπίτευγμα της έποχής μας οδήγησε στην αλλαγή τών αντιλήψεων και στην ύποτίμηση τών ήθικων και θρησκευτικών άξιων. Έτσι αρκετές από τίς χώρες της Ευρώπης αφαίρεσαν κάθε ίχνος θρησκευτικής άγωγής από την παιδεία τους.

Γιά την Ελλάδα, παρά την ισχυρή πίεση, δέν κατέστη δυνατή ή έφαρμογή τών αρχών του νεο-ανθρωπισμού, γιατί ή βαθιά ριζωμένη όρθόδοξη παράδοση και πίστη του Έλληνικού λαού έγιναν τροχοπέδη στην αλλιώςτική αυτή προσπάθεια. Μά και για την Κύπρο αν ή περίοδος της Λατινοκρατίας ήταν περίοδος ευθύνης της Έκκλησίας για τή διαφύλαξη της όρθοδοξίας της πίστεως έναντι της προσπάθειας αλλοιώσεως του όρθοδόξου φρονήματος του λαού από τούς Φράγκους και τούς Ένετούς, αν ή περίοδος της Όθωμανικής κυριαρχίας ήταν περίοδος ευθύνης της Έκκλησίας για τή διαφύλαξη της φυσικής άκεραιότητας του Έθνους από τόν κίνδυνο του έξισλαμισμού, αν ή περίοδος της Άγγλικής άποικιοκρατίας ήταν περίοδος ευθύνης της Έκκλησίας για την προάσπιση της Όρθοδόξου και Έλληνικής παιδείας και

οδήγησε στην αποτίναξη της αποικιοκρατίας, ή σημερινή εποχή έχει τή δική της ιδιαιτερότητα και κρισιμότητα.

Ἐδῶ ὁ Ὁρθόδοξος Χριστιανισμός ἦταν ἀνέκαθεν ἡ θρησκεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἑλληνισμός καί Ὁρθόδοξος Χριστιανισμός ὑπῆρξαν καί εἶναι μέχρι σήμερα δύο πνευματικοί κολοσσοί, ἄρρηκτα συνδεδεμένοι. Ἔτσι δέν ὑπῆρξε ποτέ θέμα ἀμφισβήτησης τῶν Ἰδεῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅτι δηλαδή ἐπηρεάζουν ἀρνητικά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἔθνους, πολὺ δέ περισσότερο μετά τήν ἀπελευθέρωσή του ἀπό τοὺς Τούρκους.

Ἡ παιδεία, χωρίς δόση ὑπερβολῆς, εἶναι τό ἐργαστήρι, ὅπου προγραμματίζεται, κτίζεται καί καθοδηγεῖται τό μέλλον τῶν κοινωνιῶν. Ἡ παιδεία καλλιεργεῖ τό εὖ εἶναι τῶν κοινωνιῶν.

Στό μήνυμα τοῦτο τῆς παιδείας ὡς ἀντίμετρο σ' αὐτούς πού ἀντιτάσσονται στή χριστιανική διδασκαλία καί τά μηνύματά της, παραθέτουμε κλείνοντας τίς πολὺ ἐνδιαφέρουσες γιά τό θέμα ἀπόψεις τοῦ Νίκα (1992): «Ἡ Χριστιανική διδασκαλία δέν ἐπιβάλλεται. Χαρίζεται ὅπως τό ἡλιακό φῶς. Ὁ καθένας μπορεῖ νά δεχθεῖ καί νά ἀξιοποιήσῃ, ὅταν θέλει, ὅποιεσδήποτε ἀπό τίς ἀσύλληπτες σέ δυναμισμό θεῖες ἐνέργειες, πού μ' αὐτές ὁ Θεός στηρίζει, φωτίζει καί ζωοποιεῖ ἀδιάλειπτα τήν κτίση, χωρίς νά τή δυναστεύει. Μὲ τή χάρη τοῦ Θεοῦ δημιουργεῖται ἓνας καινούριος τρόπος ζωῆς, ὁρατός διὰ μέσου τῆς ἱστορίας, πού ἔχει σάν κέντρο του τό Θεό καί σάν βασικές διαστάσεις του τήν ἐλευθερία, τήν ὑπευθυνότητα, τήν αἰσιοδοξία, τήν ἀγάπη. Ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ κατ' αὐτόν τόν τρόπο βλέπει τό Θεό, τοὺς συνανθρώπους του καί τά πράγματα ὅχι ὡς ἀντικείμενα, ἀλλὰ ὡς δῶρα. Δέν ζεῖ χρησιμοθηρικά ἀλλὰ εὐχαριστιακά» (σ. 47-48).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἑλληνική

Βαγιανοῦ, Γ. (1989). **Ἡ Θρησκευτική Ἀγωγή στήν Α/βάθμια Ἐκπαίδευση**. Θεσσαλονίκη.

Blackledge, D. & Hunt, B. (1995). **Κοινωνιολογία τῆς**

Έκπαίδευσης. Αθήνα: Έκφραση.

Γεωργούλη, Δ. (1975). **Η ουσία καί ή διδακτική τῶν Θρησκευτικῶν.** Αθήνα: Παπαδήμα.

Θεοδώρου, Ε. (1992). Η προβολή τοῦ γνήσιου ὀρθόδοξου πνεύματος στό σύγχρονο κόσμο. **Παιδεία Ἑλληνική καί Εὐρωπαϊκή - Πρακτικά ΚΓ' Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου.** Αθήνα: Χριστιανική Ένωση Ἐκπαιδευτικῶν, 208-230.

Joughin, J. (1974). Γαλλία. **Χῶρες καί Λαοί,** 3, 148-191. Αθήνα: Grolier.

Καζαμία, Α., Κασσωτάκη, Μ. (Έπιμ. Έκδοσης) (1982). **Οἱ ἐκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στήν Ελλάδα, Πανελλήνιο Παιδαγωγικό Συνέδριο.** Ὀρθόδοξος Ἀκαδημία Κρήτης.

Καζαμία, Α., Κασσωτάκη, Μ. (1995). **Ἑλληνική Έκπαίδευση: Προοπτικές Ἀνασυγκρότησης καί Έκσυγχρονισμού.** Αθήνα: Σείριος.

Καραγιάννη, Β. (1997). Ὁ Θρησκευτικός καί ὁ Ἐθνικός Πλουραλισμός τῆς νέας κοινωνίας τοῦ κόσμου. **Παρουσία** (6), 119-129.

Καραγιώργη, Α. (1977). Νέοι τύποι σχολείων σέ ἄλλες χῶρες. Τό Μέσο Σχολεῖο (Middle School) στή Μ. Βρετανία. **Νέα Παιδεία** (2), 80-85, Αθήνα.

Λέφα, Χ. (1942). **Ίστορία τῆς Έκπαίδευσης.** Αθήνα.

Μπουζάκη, Σ. (1990). **Συγκριτική Παιδαγωγική II: Θεωρητικές προσεγγίσεις καί ξένα ἐκπαιδευτικά συστήματα.** Αθήνα: Gutenberg.

Μπουζάκη, Σ. (1990). **Σύγχρονα Παιδαγωγικά καί Ἐκπαιδευτικά Προβλήματα.** Αθήνα: Gutenberg.

Μπουζάκη, Σ. (1995). **Ἐκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στήν Ελλάδα, Πρωτοβάθμια καί Δευτεροβάθμια. Γενική καί Τεχνικοεπαγγελματική Έκπαίδευση. Τόμος Β'. Μεταρρυθμιστικές Προσπάθειες 1959-1964 - 1976/77-1985.** Αθήνα: Gutenberg.

Μωραΐτου, Δ. (1935). **Προβλήματα θρησκευτικῶν εἰς τά**

σχολεία. Ἀθήνα.

Νίκα, Α. (1992). **Διδακτική τοῦ Θρησκευτικοῦ Μαθήματος - Θεωρία καὶ πράξη**. Ἀθήνα: Βιβλιογονία.

Περσιάνη, Π. (1996). **Ἡ Ἐκπαίδευση τῆς Κύπρου μπροστά στήν πρόκληση τῆς Εὐρώπης**. Λευκωσία.

Πολυχρονοπούλου, Π. (1980). **Παιδεία καὶ Πολιτική στήν Ἑλλάδα**. Ἀθήνα: Καστανιώτη.

Spada - Balluff, D. (1974). Ἑλβετία. **Χῶρες καὶ Λαοί**, 3, 285 - 298. Ἀθήνα: Grolier.

Υπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ἰνστιτούτο. (1980). **Βοηθήματα γιά τό δάσκαλο στό μαθητή τῶν Θρησκευτικῶν**. Ἀθήνα: Ὄργανισμός Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων.

Φουντούλη, Ι. (1989). Ἡ μαθητική Θεία Λειτουργία. **Κοινωνία**, ΑΒ' (1), 18-35.

Χαραλαμποπούλου, Β. (1989). Τό ἀγγλικό ἐκπαιδευτικό σύστημα καὶ τά πολυκλαδικά σχολεῖα. **Ἑλληνοχριστιανική Ἀγωγή**, ΜΒ' (363), 143-145.

Χαραλαμποπούλου, Β. (1992). Τά γλωσσικά καὶ ἱστορικά μαθήματα στά σχολεῖα χωρῶν τῆς ΕΟΚ. **Παιδεία Ἑλληνική καὶ Εὐρωπαϊκή. Πρακτικά ΚΓ' Παιδαγωγικοῦ Συνεδρίου**. Ἀθήνα: Χριστιανική Ἐνωση Ἐκπαιδευτικῶν.

..... (1996). Γενική Ἐκπαίδευση. **Ἑλλάδα: Ἱστορία καὶ Πολιτισμός**, 10, 126-139.

Ξένη

Ball, S. J. (1994). **Education reform: A critical and post-structural approach**. Buckingham: Open University Press.

Burgess, H. (1958). **Enterprise in Education. The story of the work of the Establishment Church in the Education of the People prior to 1870**. London.

Goldman, R. (1964). **Religious Thinking from Childhood to Adolescence**. London.

Goldman, R. (1965). **Readiness for Religion**. London.

Hull, J. (1996). A gift to the child: A new pedagogy for teaching Religion to young children. **Religious Education**, **91** (2), 172-187.

Louks, H. (1965). **New Ground in Christian Education**. London.

Smart, N. (1968). **Secular Education and the Logic of Religion**. London.

Άλλες πηγές

U.S. State Department: **2000 Annual Report on International Religious Freedom: France**.

www.state.gov/www/global/human_rights/irf/irf_ntt/irf_france.html

U.S. State Department: **Switzerland - State Dept. Religious Freedom Report 1999**.

www.state.gov/www/global/human_rights/irf/irf_ntt/1999/irf_switzer/99.html

Συνέντευξη από τό Θεοφιλέστατο Χωρεπίσκοπο Τριμυθοῦντος κ. Βασίλειο Καραγιάννη.

Συνέντευξη από τόν Ἐπίκουρο Καθηγητή Πανεπιστημίου Κύπρου κ. Σταῦρο Φωτίου.

Συνέντευξη από τόν Ἐπιθεωρητή Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης κ. Ἀλέξανδρο Χριστοφόρου ἐκ μέρους τοῦ Διευθυντῆ Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσης.

Συνέντευξη από τήν Ἐκπαιδευτικό κα Σαμπίν Γαγάτση.

Συνέντευξη από τήν Ἐκπαιδευτικό Berengere Corbrsson.

Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης.

Ἐπίσημη Ἐφημερίδα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης (Φ. 97, 15/9/1880 καί Φ. 37, 5/10/1895).

Φ.Ε.Κ., Ἄρ. 218, 702, 31/10/1969.

Ἄρ. 167, τεῦχος 1, ν. 1566, 30/9/1985, Νο. Β, τόμ. 23, σ. 1323.

Περιοδικό «Ἐκκλησία», τ. ΙΒ', τεῦχος 26, Ἀθήνα 1934.

(Συνεχίζεται)